

ÖVERSIKTER OCH MEDDELANDEN

PERTTI HAKALA

Landshövdingen och militärguvernören Hjalmar von Bonsdorff – ett olyckligt personval?

Rubriken för denna översikt är tagen från lektorn Kurth Lindhs verk *Det åländska samhället*, en lärobok som länge använts i de åländska grundskolornas undervisning i historia och samhällslära.¹ Den har här getts ett avslutande frågetecken. Syftet här är att, långt utifrån landshövding Hjalmar von Bonsdorffs korrespondens och rapporter i finska Riksarkivet, försöka redogöra för hans verksamhet på Åland från mars till juli 1918, bedöma hans förutsättningar att sköta sitt ämbete och avslutningsvis dryfta frågan om huruvida valet av von Bonsdorff till landshövding och militärguvernör var ett olyckligt personval. Och i så fall: för vem var det olyckligt?

Först några ord om mannen Hjalmar von Bonsdorff. Han föddes 1869 och sökte sig tidigt till den ryska marinen, där han 1891 uppnådde officersgrad. Han tjänstgjorde sedan vid Sibiriska flottan och tidvis vid lots- och fyrrinrättningen i Finland. Han deltog i rysk-japanska kriget och inkallades åter i aktiv tjänst till Svartahavsflottan vid världskrigets utbrott och erhöll avsked 1917. När 1918 års krig bröt ut i Finland trädde han åter i tjänst som överste.² Han utnämndes till chef för marininstaben i slutet av februari men hann inte tillträda tjänsten. Efter att ha mottagit ett telegram omkring den 3 mars med meddelandet att tyska flottenheter ankommit till Åland, ställde plötsligt de vitas överbefälhavare,

-
1. Kurt Lindh, 'Till landshövding och samtidigt militärguvernör utnämndes Hjalmar von Bonsdorff. Det var ett olyckligt personval', *Det åländska samhället* (Saltvik 1998), s. 46.
 2. E. Pikoff, *Landsmän i ryska marinen 1808–1918*, Genealogiska samfundets i Finland skrifter XIV (Helsingfors 1938), s. 43; *Ättartavlor för de på Finlands riddarhus inskrivna ätterna. Första delen A–D* (Borgå 2017), s. 359.

Gustaf Mannerheim, von Bonsdorff frågan: ”Har du lust att fara till Åland som militär guvernör?” Enligt egna, senare, hågkomster ska von Bonsdorff då ha betvivlat sina färdigheter att utföra ett så maktpåliggande uppdrag, eftersom han inte ansåg sig vara tillräckligt mycket av en diplomat. Mannerheim insisterade dock, och efter ett telefonsamtal till senaten i Vasa var utnämningen klar.³

Tidiga markeringar av finländsk överhöghet

Utnämningen av Hjalmar von Bonsdorff var ett snabbt beslut efter besked om tyskarnas ankomst till Åland, som öppnade nya utsikter för det vita Finland beträffande landskapet. Ögruppen hade från mitten av februari varit skådeplats för skärmytslingar och smärre strider mellan en vit skyddskår, Nystadskåren som anlant från Åboland, och den ryska garnisonen på Åland som fick förstärkning av röda gardet i Åbo. Både i mitten av februari och i mars sände Sverige örlogsfartyg till Åland. Landet drev, i praktiken med ryska förhandlare, ett avtal som stipulerade att alla trupper utom de från Sverige skulle avlägsnas från Åland. Efter detta skulle landskapet i praktiken vara besatt av svenska trupper. Åtgärderna väckte indignation bland företrädarna för det vita Finland som i Vasa (senaten), Seinäjoki (högkvarteret) och Stockholm (legationen) ställts inför fait accompli.

Vidden av de svenska ambitionerna för Ålands del vintern 1918 är ett omdebatterat tema. Vilka de än var blev de stäckta i och med att tyska örlogsfartyg anlände till Eckerö redan den 5 mars och landsatte tyska landtrupper, som snabbt tog återstoden av den ryska garnisonen till fånga.⁴ Fyra dagar senare anlände den nye landshövdingen von Bonsdorff med några nyutnämnda medarbetare till Eckerö, ombord på isbrytaren Sampo.⁵

-
3. Hjalmar von Bonsdorff, ”T.f. landshövding och militär guvernör på Åland”, *När Finlands öde avgjordes. Skildringar från frihetskriget* (Helsingfors 1927), s. 24.
 4. För en utförlig framställning av händelseförloppet, se till exempel Anna Bondestam, *Åland vintern 1918* (Mariehamn 1972). Tolkningen att det handlade om ett svenskt försök att ställa Finland inför ett militärt fait accompli har stöd i modern forskning i Sverige. Se Krister Wahlbäck, *Jättens andedräkt. Finlandsfrågan i svensk politik 1809–2009* (Stockholm 2011), s. 112.
 5. Hjalmar von Bonsdorff anlände åtföljd av två medarbetare till Eckerö den 9 mars 1918 kl. 15:30. Anteckning s.d. Högkvarteret, Militärförvaltningen på Åland 1918, box 12A: Telegram-, brev- och orderbok 9.3–19.7.1918, tidningsurklipp, Riksarkivet (RA), Helsingfors.

Ankomsten skedde i grevens tid. De kretsar som några veckor tidigare i Stockholm överlämnat en på Åland hösten 1917 insamlad adress med begäran om anslutning av landskapet till Sverige hade låtit sammankalla en mellankommunal stämma, för att tillsätta en interimstyrelse för Åland. Stämman hölls den 9 mars, med bonden Johannes Eriksson som ordförande; denne föreslog för de närvarande företrädarna för sju kommuner att Åland skulle ställa sig under svenskt protektorat och begära att Sverige övertog landskapets administrativa och militära förvaltning. Protektoratet kom dock snöpligt av sig när ledamoten av stadsfullmäktige i Mariehamn, Torsten Rothberg, påpekade att frågan tagits upp för sent, eftersom Finland redan hade en officiell representant på Åland i landshövding von Bonsdorff som med stöd av de tyska truppena kunde garantera ordnade förhållanden.⁶

Genom sin blotta närvaro hade von Bonsdorff med andra ord satt käppar i hjulen för de kretsar på Åland som, samtidigt som det allt uppslukande kriget i Finland mellan röda och vita ännu pågick, verkade för en anslutning av landskapet till Sverige. Han blev kort efter ankomsten upplyst om kommunalstämman i Mariehamn och dess syfte samt om aktörer och rådande stämningar i det landskap han blivit ansvarig för.

Hjalmar von Bonsdorffs första kungörelser till Ålands befolkning, publicerade den 13 mars, talade sitt tydliga språk. Efter ett första meddelande om att Åland ombildats till ett län, och om sin utnämning med en förhoppning om ett fritt Åland med en ljus framtid, tog han till storsläggan: i en kungörelse där han inledningsvis uttryckte förståelse för ålänningarnas sympatier med Sverige framhöll han det olämpliga i att intrigera för en politisk förening med Sverige, medan Finlands folk utkämpade en strid på liv och död:

Skall det kunna sägas, att då landet var i yttersta nöd svek endast Åland? Må var och en Ålänning med hjärta i bröstet betänka detta och rätta sitt handlingssätt därefter. Kommen ihåg att historiens dom dock slutligen tyngst drabbar förrädare och stackare.⁷

-
6. Martin Isaksson, *Carl Björkman. Ålands första lantråd* (Borgå 1988), s. 109 f. Under en första artighetsvisit hos tyske befälhavaren viceamiral Hugo Meurer den 9 mars upplystes von Bonsdorff om att man i Mariehamn förberedde en petition till Sveriges regering om tillsättande av svensk förvaltning på Åland. Anteckning 9.3.1918. Högkvarteret, Militärförvaltningen på Åland 1918, box 12A: Telegram-, brev- och orderbok 9.3–19.7.1918, tidningsurklipp, RA, Helsingfors.
 7. De två kungörelserna av Hj. von Bonsdorff, ”Till Ålands befolkning” (daterad 9.3.1918) och ”Till befolkningen på Åland” (daterad 13.3.1918), publicerades i *Åland* 13.3.1918.

Det var hårda ord, som förstås väckte indignation, men som enligt von Bonsdorffs senare utgivna hågkomster avhöll ålänningarna ”från att taga något resolut steg, ehuru det just då kunnat ske med lätthet och utan motstånd”⁸ Det gällde, som Johannes Salminen konstaterar med viss förståelse för von Bonsdorffs handlande, att till varje pris hindra separatisterna från att löpa linan ut.⁹

Vid tidpunkten för von Bonsdorffs ankomst var Åland indelat i zoner med antingen tysk eller svensk militär närvaro. Det centrala fasta Åland, inklusive Mariehamn, hade tilldelats svenskarna, vilket borgade för kontakt med den svenska militären.¹⁰ De första mötena tycks ha präglats av svensk förlägenhet över det avtal som man ingått den 21 februari och som, i såväl svenskt som ryskt intresse, hade avlägsnat Nystadskåren från Åland. Befälhavaren för de svenska trupperna, överstelöjtnant Gustaf Ros, beklagade avtalet och var noga med att påpeka för von Bonsdorff att han inte själv hade någon del i det. Ros trodde att de svenska trupperna skulle dras bort efter några dagar eftersom deras uppdrag var utfört. Även kapten Harald Elliot, som bidragit till konventionen, yttrade samma beklagande men hävdade att avtalet tillkommit på finsk anhöllan. Därefter stod lokala tjänstemän i tur; ”stämningen hos dessa genomgående fosterländsk”, noterade von Bonsdorff.¹¹

Landshövding von Bonsdorff var väl medveten om sitt svaga utgångsläge – på frågan om han kunde räkna med tysk militär handräckning ifall finska intressen utsattes för våld hade viceamiral Hugo Meurer kort och gott svarat *nein!*,¹² men redan i sitt första telegram till Mannerheim den 11 mars meddelade landshövdingen om marke-

8. Ledare i *Åland* 16.3.1918, rubricerad ”Förrädare”; von Bonsdorff, ”T.f. landshövding och militär guvernör på Åland”, s. 28.

9. Johannes Salminen, *Ålandskungen* (Helsingfors 1979), s. 70.

10. Bondestam, *Åland vintern 1918*, s. 193.

11. Anteckningar 9 och 10.3.1918, Högkvarteret, Militärförvaltningen på Åland 1918, box 12A: Telegram-, brev- och orderbok 9.3–19.7.1918, tidningsurklipp, RA, Helsingfors.

12. von Bonsdorff, ”T.f. landshövding och militär guvernör på Åland”, s. 25 f. Tyska amiralstabens i Berlin bekräftade Meurers besked: ”Finnischer Gouverneur ist unseren Interessen nicht zuwider. Lassen Sie ihn ruhig arbeiten, ohne für oder gegen ihn Stellung zu nehmen, so lange er unsere Operationen nicht stört. Deutschland will sich nicht in die staatsrechtlichen Verhältnisse der Aalandinseln einmischen.” Radiotelegram till chefen för detachementet 10.3.1918, ”Abschrift aus Akten des Finnland-Unternehmens, Operations-Angelegenheiten” [Admiralstab der Marine, Berlin] (avskrifter), RA, Helsingfors.

ringar mot den svenska närvaron, om inledd militär utbildning av frivilliga med tanke på kommande insatser mot de röda, om planer på ett militärt uppbåd, om beslagtagande av ryska förråd och om stämningläget i de åländska kretsar som verkade för en anslutning till Sverige och vilka enligt von Bonsdorff ”hade förlorat fotfäste”.¹³ Hjalmar von Bonsdorffs ämbetskorrespondens kom på det stora hela att i mycket hög grad kretsa kring dessa teman.

Överstelöjtnant Ros förhoppningar om ett snart tillbakadragande av den svenska militären från Åland infriades inte. Som Kenneth Gustavsson konstaterar i verket *Ålandsöarna – en säkerhetsrisk?* tog man på svenskt håll fasta på det i februari avtalade uppdraget att bevaka de ryska anläggningarna och förråden på Åland.¹⁴ Regeringen i Vasa hade redan den 12 mars yrkat på att hela den svenska truppen skulle dras bort från Åland.¹⁵

I fråga om det avtal som ingicks den 21 februari 1918 mellan företrädare för den ryska garnisonen på Åland och företrädare för lokalbefolkningen, efter förhandlingar under svenskt ordförandeskap, var von Bonsdorffs hållning konsekvent: i slutet av mars bad han det finska sändebudet i Stockholm, Alexis Gripenberg, att klargöra för Sveriges regering att ”aftal som ingåtts emellan här förlagda ryska trupper och enskilda personer på Åland icke äro bindande för Finlands regering”.¹⁶

Frågan om förråden tillspetsades när de ryska kommissarier som företrädde deras egentliga ägare, det vill säga den ryska regeringen, bad landshövdingen överta dem mot löfte om ersättning vid en framtida finsk-rysk slutuppgörelse. Svenske kommissarien kapten Elliot vände sig till sjöministern Erik Palmstierna, som i ett telegram med-

13. Anteckning 11.3, Högkvarteret. Militärförvaltningen på Åland 1918, box 12A: Telegram-, brev- och orderbok 9.3–19.7.1918, tidningsurklipp, RA, Helsingfors.

14. Kenneth Gustavsson, *Ålandsöarna – en säkerhetsrisk? Spelet om den demilitariserade zonen 1919–1939* (Mariehamn 2012), s. 28 f.

15. Telegram från senator Alexander Frey till landshövding Hjalmar von Bonsdorff 12.3.1918 i avskrift, Högkvarteret, Militärförvaltningen på Åland 1918, box 12A: Telegram-, brev- och orderbok 9.3–19.7.1918, tidningsurklipp, RA, Helsingfors.

16. Telegram från landshövding Hjalmar von Bonsdorff till finske envoyén i Stockholm Alexis Gripenberg 29.3.1918 (avskrift), Högkvarteret, Militärförvaltningen på Åland 1918, box 12A: Telegram-, brev- och orderbok 9.3–19.7.1918, tidningsurklipp, RA, Helsingfors. Enligt det åländsk-ryska avtalet den 21 februari 1918 skulle all rysk statsegendom på Åland förbli i rysk ägo och där övervakas av fem ryska kommissarier, en svensk militärkommissarie och Sveriges konsul i Mariehamn Otto Tamelander. Se Bondestam, *Åland vintern 1918*, s. 220 f.

delade att de ryska förråden skulle, enligt det svensk-rysk-åländska avtalet inventeras av kapten Harald Elliot, svenske vicekonsuln i Mariehamn Otto Tamelander och de ryska kommissarierna. Den svenske sjöministerns slutkläm var talande: ”Intet hinder för representant för Finland därvid närvara”.

Den 2 april upplyste von Bonsdorff Vasaregeringen om Palmstiernas telegram, men påpekade att han redan övertagit de ryska förråden i de områden som kontrollerades av tysk militär. Elliot upplystes om att det återopade avtalet inte erkändes, och det fanns därför inget behov av en inventering. ”Anser ovillkorligen nödvändigt klargöra för svenska regeringen att Finland icke erkänner konventionen samt påyrka Elliots återkallande för att ett slut må göras på svenska intrigerna på Åland”, konstaterade landshövdingen.¹⁷ Ett brev från kommandören för de tyska trupperna på Åland den 4 april avböjde ett svenskt förslag om att Sverige skulle överta bevakningen av de ryska förråden i den tyska zonen, efter de tyska landtruppernas avfärd.¹⁸ Där kammade sjöminister Palmstierna noll.

Den sega dragkampen om de ryska förråden kunde slutligen avlägsnas från dagordningen efter ett samtal den 12 april mellan Ros och von Bonsdorff. Ros meddelade den 13 april att svenskarna var beredda att överlåta de ryska anläggningarna och förråden på Åland, mot en ansvarsförbindelse från finsk sida. Landshövdingen var beredd att avge den förbindelsen, men bestred än en gång all annan övervakningsrätt; svenska officerare och tjänstemän skulle dock, efter anmälan, få bese förråden. De utlämnades till von Bonsdorff från och med den 16 april och togs genast i bruk för finska militära ändamål. I det skedet drogs de svenska posteringarna in, varefter den svenska verksamheten koncentrerades till Mariehamn.¹⁹

-
17. Förloppet redovisas i ett långt telegram från landshövding Hjalmar von Bonsdorff till senaten i Vasa 2.4.1918 (avskrift), Högkvarteret, Militärförvaltningen på Åland 1918, box 12A: Telegram-, brev- och orderbok 9.3–19.7.1918, tidningsurklipp, RA, Helsingfors.
 18. Brev från tyske högste marinbefälhavaren i Eckerö Kapitan zur See Touissant till överstelöjtnant Gustaf Ros i Mariehamn 4.4.1918 (avskrift för Hjalmar von Bonsdorff), Högkvarteret, Militärförvaltningen på Åland 1918, box 12A: Telegram-, brev- och orderbok 9.3–19.7.1918, tidningsurklipp, RA, Helsingfors.
 19. Brev från detachementschefen överstelöjtnant Gustaf Ros till landshövding Hjalmar von Bonsdorff 13.4.1918 besvarat samma dag (svaret i avskrift), Högkvarteret, Militärförvaltningen på Åland 1918, box 12A: Telegram-, brev- och orderbok 9.3–19.7.1918, tidningsurklipp, RA, Helsingfors; Gustavsson, *Ålandsöarna – en säkerhetsrisk?*, s. 29.

Svensk militär och konsul bereder fortsatta problem

Också andra markeringar av svenskt inflytande bestreds. Efter att kapten Elliot, på anhållan av Ålands kommuner, befallt alla ryska officerare på Åland att omedelbart avresa till Sverige blev ryssarna upplysta om att befallningen inte alls behövde tas ad notam, för att, som von Bonsdorff uttryckte saken i ett telegram till Vasa, ”knäcka Sveriges prestige här samt lära befolkningen att i sådana saker vända sig till laglig myndighet”.²⁰

Som känt lämnade de svenska trupperna Åland den 16 maj 1918; en smärre avdelning stannade kvar till den 26 maj. I det skedet hade finska regeringstrupper redan anlänt till Åland. Den svenska flaggan utanför Mariehamns societetshus, som inrymt den svenska staben, halades slutgiltigt den 15 maj.²¹ Därmed hade von Bonsdorff och finska staten uppnått ett viktigt syfte: att få bort de svenska landtrupperna från Åland.

Det betydde emellertid inte att den svenska militära närvaron på Åland var över. Samma dag, den 15 maj, upplystes landshövdingensämbetet om ankomsten av en svensk minsvepningseskader till Mariehamn, kort innan pansarbåten Oscar II skulle avgå med återstoden av de svenska trupperna. Beskedet gav upphov till en för bägge parter frustrerande skriftväxling, där landshövdingensämbetet på Åland yrkade på ett officiellt besked om att de finska och svenska regeringarna avtalat om minsvepningsoperationen, ett krav som tvingade de svenska fartygen att ligga sysslösa i Mariehamn eftersom beskedet lät vänta på sig.²² De finländska

20. Telegram från landshövding Hjalmar von Bonsdorff till senaten i Vasa (avskrift till general Gustaf Mannerheim) 3.4.1918 och brev från Hjalmar von Bonsdorff till kapten Harald Elliot 8.4.1918 med upplysning om att den finska arméns befälhavare berättigat alla ryska officerare att tills vidare kvarstanna i Finland, bägge som avskrifter, Högkvarteret, Militärförvaltningen på Åland 1918, box 12A: Telegram-, brev- och orderbok 9.3–19.7.1918, tidningsurklipp, RA, Helsingfors.

21. Gustavsson, *Ålandsöarna – en säkerhetsrisk?*, s. 29 f.

22. Skriftväxlingen med eskaderns befälhavare kapten Nils Åberg, som avkrävdes bevis på att avtal ingåtts mellan Finland och Sverige om minsvepning, föll på Hjalmar von Bonsdorffs närmaste medarbetare Ernst von Wendts lott, liksom rapporteringen till Senaten och general Mannerheim. Redan den 18 maj kunde von Bonsdorff som befann sig på annan ort, tidvis i Helsingfors, meddela att förhandlingarna om svepningen ännu pågick: ”antagligen göra vi det själva”, lydte slutklämmen. Den svenska minröjningen i finska territorialvatten på Åland inskränkte sig till sprängning av en drivande flytmina vid infarten till Degerby 30.5.1918, sanktionerad av von Bonsdorff. Ärendet avhandlas i cirka trettio telegram, brev och rapporter, Högkvarteret, Militärförvaltningen på Åland 1918, box 12A: Telegram-, brev- och orderbok 9.3–19.7.1918, tidningsurklipp, RA, Helsingfors,

misstankarna om företagets egentliga syfte bekräftas av en anteckning i sjöminister Erik Palmstiernas dagbok den 2 juni 1918: ”Jag vill emellertid ha den svenska flaggan kvar i Ålandsvattnen, så mineringsdivisionen kommer väl inte därifrån i brådrasket.”²³ Först den 5 juni kunde von Bonsdorff äntligen rapportera att den svenska eskadern avseglat.²⁴

För landshövdingensämbetet var Sveriges vicekonsul i Mariehamn, bankdirektör Otto Tamelander, en nagel i ögat. Han hade varit aktiv under det turbulenta skede i februari som lett till avlägsnandet av Nystadskåren från Åland och kunde förväntas driva svenska intressen.²⁵ Det dröjde inte heller länge innan det kom till en öppen schism under den skatteuppbörd på Åland som von Bonsdorff lät verkställa i mars det året. Landshövdingen kunde den 22 mars rapportera om uppmaningar från Tamelander till befolkningen att inte betala, vilka lett till skattevägran i flera socknar. Uppbörderna resulterade därför i mycket lägre summor än under vanliga år. Vicekonsuln hade också ifrågasatt Vasaregeringens rätt att utnämna en landshövding, och var enligt von Bonsdorff ”ivrig agitator”.²⁶

Landshövding von Bonsdorffs rapporter om Tamelander renderade inom kort vicekonsuln ett beskt telegram från inrikes ansvarige senatorn Alexander Frey, som med hänvisning till uppmaningen att inte betala skatt framhöll det ovärdiga i att som finsk medborgare handla så. Frey konstaterade att Otto Tamelander omöjligt kunde kvarstå i en finsk banks tjänst och bad om en förklaring. Nästa dag, den 29 mars, meddelade Frey om yrkan hos Sveriges regering om återkallande av Tamelanders konsulatsfullmakt; von Bonsdorff uppmanades samtidigt att låta förrätta en polisundersökning i ärendet.²⁷

23. Anteckning 2.6.1918 i Erik Palmstierna, *Orostid. II. 1917–1919. Politiska dagboksanteckningar* (Stockholm 1953), s. 176

24. Telegram från Hjalmar von Bonsdorff till Överbefälhavaren 5.6.1918, Högkvarteret, Militärförvaltningen på Åland 1918, box 12A: Telegram-, brev- och orderbok 9.3–19.7.1918, tidningsurklipp, RA, Helsingfors.

25. Otto Tamelander hade varit Sveriges vicekonsul i Mariehamn sedan 1909. Unio Sarlin, *Corps Consulaire en Finlande. I. 1779–1917*, Genealogiska Samfundets i Finland skrifter XXVIII (Turku 1972); För uppgifter om hans agerande i februari 1918, se Bondestam, *Åland vintern 1918*, passim.

26. Telegram från Hjalmar von Bonsdorff till senaten i Vasa 22.3.1918, Högkvarteret, Militärförvaltningen på Åland 1918, box 12A: Telegram-, brev- och orderbok 9.3–19.7.1918, tidningsurklipp, RA, Helsingfors.

27. Telegram från senator Alexander Frey till landshövding Hjalmar von Bonsdorff, förmedlat av utrikesansvarige senator Samuli Sario 27.3.1918, radiotelegram från

Att de namngivna vittnena tycks ha haft anmärkningsvärt dåligt minne och att Tamelander hävdade att han tillfrågad om kronoskat-terna bara svarat ”att var och en naturligtvis gör som han vill, men den allmänna meningen tycks vara att de ej skola betalas” torde ha bidragit till att ärendet lades ad acta, för att undvika vidare trassel. Inte heller påståendet att utnämningen av landshövdingen för Åland var olaglig ledde till några följder; vicekonsuln sade sig bara ha ”skämtsamt uttalat sina tvivelsmål därom”.²⁸ Tamelander blev i april belönad med svenska Vasaorden för nyttig verksamhet; hans efterträdare på konsulsposten Fredrik Bille tillträdde i oktober 1918.²⁹

Att landshövding von Bonsdorffs ankomst till Åland och hans verksamhet för etablering av statsmakt i landskapet inte tilltalade de kretsar som där, i likhet med Tamelander, verkat för en anslutning till Sverige säger sig självt. Lika självklart förhöll sig den svenska tidningspressen i huvudsak avogt till honom, liksom tidningen Åland så länge som redaktionen var helt i åländska händer. Analysen av dessa tidningsartiklar och de dementier av oriktiga svenska pressuppgifter vilka var ett återkommande inslag i von Bonsdorffs korrespondens, lämnas i detta sammanhang därhän. Att hans kungörelse av den 12 mars, med sitt klarspråk om förrädare och stackare, ledde till föregelse på flera håll i landskapet säger sig självt. Tidningen *Åland* reagerade genast med en osignerad artikel om nya Ålands län, där man

Alexander Frey till Hjalmar von Bonsdorff, förmedlat genom SMS Rheinland 29.3.1918, Högkvarteret, Militärförvaltningen på Åland 1918, box 12A: Telegram-, brev- och orderbok 9.3–19.7.1918, tidningsurklipp, RA, Helsingfors.

28. Undersökningen förklarades avslutad 24.3.1918. Protokoll fört vid undersökning [...] i Mariehamn den 20 Mars 1918 [...] om den ställning vicekonsul Tamelander intagit emot regeringens myndigheter och deras påbud, Inrikesministeriet, Från Inrikesministeriet erhållna handlingar som gäller de separatistiska företagen på Åland år 1918 och förhören med personer som tillhör den så kallade Murmanlegionen, box Hf:2, RA, Helsingfors; undersökningsprotokollet skickades senare till ledningen för Nordbanken (Tamelanders arbetsgivare) som bett att få ta del av det. Brev från landshövding Hjalmar von Bonsdorff 28.6.1918 till direktör L. von Pfaler vid Nordbanken, Högkvarteret, Militärförvaltningen på Åland 1918, box 12A: Telegram-, brev- och orderbok 9.3–19.7.1918, tidningsurklipp, RA, Helsingfors.
29. Telegram från kanslichef Ernst von Wendt till general Mannerheim 27.4.1918 om Tamelanders verksamhet, med uppgift om utmärkelsen, Högkvarteret, Militärförvaltningen på Åland 1918, box 12A: Telegram-, brev- och orderbok 9.3–19.7.1918, tidningsurklipp, RA, Helsingfors; karriärdiplomaten Fredrik Bille inledde officiellt sin verksamhet den 1 november 1918. Se Unio Sarlin, Henrik Degerman & Kari Talvitie, *Konsulskåren i Finland. II. 1917–1990* (Forssa 1990), s. 102

sade sig motta denna finska gåva med blandade känslor eftersom man inte bett om den.³⁰

”Planer om inkallande av Åländskt landsting föreligga. Kan detta tillåtas?”, undrade von Bonsdorff i ett telegram den 6 april, uppenbarligen efter att ha tagit del av en artikel i *Åland*.³¹ Svaret från senator Frey var entydigt: eftersom Finlands lagstiftning inte kände till landstingsinstitutionen kunde en sådan inte förekomma. ”Då det lätt kan få karaktär af högförrädisk handling böra deltagarna allvarligt åtvarnas”, påpekade Frey, som dock meddelade att ombud för flera kommuner fick samlas ”för att inom lagens rāmärken överlägga om gemensamma kommunala, kulturella och ekonomiska intressen”.³² Att landstingets syfte inte var i samklang med strävandena efter att normalisera förhållandena på Åland stod klart från början – i ett telegram till Vasaregeringen den 23 april meddelade kanslichef Ernst von Wendt i landshövding von Bonsdorffs frånvaro kort och gott att landstinget var framdrivet av konsul Tamelander. ”Så länge han får obehindrat intrigera äventyras lugnet på Åland”, lydde von Wendts slutkläm.³³ Helt ute i ogjort väder var han inte; svenske sjöministern Erik Palmstierna hade föregående dag i Stockholm mött två ålänningar och därvid gett dem rådet att organisera ett eget landsting, ”oavsett Bonsdorffs hotelser”. Statsminister Nils Edén hade också gett dem försiktiga vinkar i samma riktning.³⁴ Ålands landsting, tillsatt av företrädare för landskapets kommuner, konstituerade sig den 8 juni 1918.³⁵

30. 'Ålands län', ledare i *Åland* 13.3.1918.

31. Programmet för Ålands landsting refererades synligt i *Åland* 6.4.1918 under rubriken 'Ett ålänningarnas eget landsting'. Det skulle ”bevaka den åländska ögruppens kulturella, ekonomiska och politiska intressen såväl utåt som inåt”, varvid ”i gällande lag finnes intet hinder för att ett sådant bildas”, hävdade artikelns skribent; Telegram från landshövding Hjalmar von Bonsdorff till Finlands senat 6.4.1918, Högkvarteret, Militärförvaltningen på Åland 1918, box 12A: Telegram-, brev- och orderbok 9.3–19.7.1918, tidningsurklipp, RA, Helsingfors.

32. Telegram från senator Frey till landshövding von Bonsdorff 9.4.1918, Högkvarteret, Militärförvaltningen på Åland 1918, box 12A: Telegram-, brev- och orderbok 9.3–19.7.1918, tidningsurklipp, RA, Helsingfors.

33. Telegram från kanslichef Ernst von Wendt till Finlands senat 23.4.1918, Högkvarteret, Militärförvaltningen på Åland 1918, box 12A: Telegram-, brev- och orderbok 9.3–19.7.1918, tidningsurklipp, RA, Helsingfors.

34. Anteckning 22.4.1918 i Palmstierna, *Orostid* II, s. 162.

35. *Ålands självstyrelse 25 år. Festskrift* (Mariehamn 1947), s. 20; Vid det första landstingsmötet 8.6.1918 var åtta av sexton kommuner företrädade. Se Isaksson, *Carl Björkman*, s. 117.

Även von Bonsdorff pläderade för självstyrelse och språkskydd

Hur von Bonsdorff och hans närmaste man och vikarie, kanslichef Ernst von Wendt, uppfattade läget på Åland framgår med önskvärd tydlighet av fyra långa rapporter till senaten och överbefälhavare Mannerheim. De ger en mer nyanserad bild av von Bonsdorffs strävanden och tillvägagångssätt än det barska kommando som han i åländsk historieskrivning har ansetts stå för. Här återges främst de två rapporter som nedtecknats av von Bonsdorff; von Wendts kvitteras med korta omnämningen.

I den första rapporten, daterad 25 mars, konstaterade von Bonsdorff att stämningen på Åland varit i hög grad upprörd redan när han anlände och att hans ankomst allmänt sågs ”såsom ett krokben för de Åländska frihetssträfvandena”. Agitationen i bland annat *Åland* hade varit stark, och möten hade hållits med mera.³⁶ Landshövdingen hade därför främst ansträngt sig för att lugna sinnena. ”Alla resoluta åtgärder emot ledarena af agitationen skulle otvifvelaktigt hafva uppfattats såsom förföljelse, och endast ökat deras popularitet samt afvogheten hos befolkningen”, skrev han. Planerna på ett värnpliksuppbåd hade uppskjutits i syfte att invänta befolkningens frivilliga insatser för Ålands försvar.³⁷ De förblev sist och slutligen begränsade, men var inte helt obetydliga. Det åländska inslaget i Skärgårdens frikår, som sedermera ombildades till en bataljon och deltog i striderna i Åboland, uppgick enligt bevarade längder till cirka sextio man.³⁸ (Frikåren var formellt underställd militärguvernör von Bonsdorff, som nämns i kårens historik utan större värme.³⁹) Medlemmar av de åländska frivilliga skyddskårerna kom dessutom i april och maj 1918 under några veckor att delta i bevakningsuppdrag i Nystad; bland de frivilliga fanns också den åländske ledargestalten, vicehäradshövding Carl Björkman, som hörde till von Bonsdorffs argaste motståndare. Åländsk historieskrivning har haft svårt att förklara detta lappkast.⁴⁰

36. Se även Christer Kuvajas översikt i detta nummer.

37. Landshövdingen i Ålands län Hjalmar von Bonsdorff till Finlands Senat 25.3.1918, Inrikesministeriet, Från Inrikesministeriet erhållna handlingar som gäller de separatistiska företagen på Åland år 1918 och förhören med personer som tillhör den så kallade Murmanlegionen, box Hf:2, RA, Helsingfors.

38. Ludvig Lindström, *Skärgårdens frikår. Minnen upptecknade av Ludvig Lindström* (Åbo 1918); Manskapslängder, box 1, RA, Helsingfors.

39. Kårens historik trycktes hösten 1918, se Lindström, *Skärgårdens Frikår*. Beträffande kåren och von Bonsdorff, se till exempel s. 47.

40. Isaksson, *Carl Björkman*, s. 113.

Hjalmar von Bonsdorff uppgav att han, också genom personliga samtal, hade bemödat sig om att övertyga särskilda ledare inom separatistkretsarna om att varje försök att tvinga fram en lösning av Ålandsfrågan bara skulle leda till komplikationer. Frågan borde i stället överlåtas åt framtida förhandlingar. ”Med sann tillfredsställelse tror jag mig märka att dessa bemödanden haft önskad resultat. Stämningen är nu en helt annan”, skrev han. En del separatistledare hade börjat verka för skyddskåren, och Ålands hållning var hovsam på grund av Ernst von Wendts insats i redaktionen. Enligt von Bonsdorff blev svenskarna mottagna med entusiasm vid sin ankomst, och han medgav att majoriteten av invånarna var för en återförening med Sverige, och det främst ”på grund af deras fruktan för Ålands förfinskning”. Det avslutande stycket är så pass intressant att det förtjänar att citeras in extenso:

Om befolkningen därför på lämpligt sätt, exempelvis någon viss grad af sjelfstyrelse, eventuellt under svensk och tysk garanti, kunde öfvertygas om att den i all framtid är betryggad vid sin egen åländska kultur och sitt svenska språk, komme detta, i förening med det inflytande en lämpligt vald tjenstemannakår städe i längden utöfvar, helt säkert inom kort att lösa den Åländska frågan till Finlands förmån och ömsesidigt beläthenhet.⁴¹

Den vikarierande landshövdingen Ernst von Wendts långa rapporter i maj samma år är hållna i samma tonläge; också han framhöll att läget på Åland successivt hade förbättrats, även om stämningen förblivit nervös. Liksom von Bonsdorff pläderade von Wendt för storsinnet från regeringens sida genom en proklamation till ålänningarna: ”garantier för språket i rent svenska bygder, vilkas förfinskande för övrigt vore något otänkbart, en i utsikt ställd omfattande självstyrelse – se där vad som skulle inom kortaste tid omskapa stämningen på dessa öar.” Därmed skulle den svenska agitationen berövas sitt allvarligaste vapen.⁴² Den önskade proklamationen gav han den 27 maj 1918.⁴³

41. Landshövdingen i Ålands län Hjalmar von Bonsdorff till Finlands Senat 25.3.1918, Inrikesministeriet, Från Inrikesministeriet erhållna handlingar som gäller de separatistiska företagen på Åland år 1918 och förhören med personer som tillhör den så kallade Murmanlegionen, box Hf:2, RA, Helsingfors.

42. Kanslichef Ernst von Wendts rapport till Finlands regering angående aktuella frågor på Åland 23.5.1918, Inrikesministeriet, Från Inrikesministeriet erhållna handlingar som gäller de separatistiska företagen på Åland år 1918 och förhören med personer som tillhör den så kallade Murmanlegionen, box Hf:2, RA, Helsingfors.

43. Proklamationen 'Till Ålands befolkning' publicerades 29.5.1918 i *Åland*.

Till Ålands befolkning.

Under diskussion om Ålands framtid har, på grunder, vilka böra tillmätas en stor betydelse, spørgsmålet om trygghandet för framtiden av det svenska språket på Åland och tillerkännandet av ett betydande mått av självstyrelse åt Åland, stått främst på dagordningen och i första rummet bland alla spørsmål uppkallat befolkningens levande intresse.

Med stöd av telegrafiska order är jag, därtill bemyndigad, i tillfälle att meddela, att man på det håll, där avgörandena beträffande gestaltandet av Ålands framtid träffas, är avgjort välvilligt stämd för proklamerandet från Finlands Regerings sida av fullständiga garantier beträffande svenska språket på Åland likasom i avseende å ett betydande mått av självstyrelse för denna del av Finland.

Mariehamn den 27 maj 1918.

Å Militärguvernörens över Åland kansli:

Ernst von Wendt.

Kanslichef.

Ernst von Wendts rapport om en diskret konferens med ett femtontal ålänningar – bland annat ett antal ordförande för kommunalstämmor i åländska kommuner, bankdirektör Torsten Ekman och viceshäradshövding Carl Björkman – visar att proklamationen fick ett gott mottagande. Först efter klara utfästelser från regeringen och lantdagen skulle en ändrad hållning från åländskt håll kunna övervägas. Därför ville man hålla den svenska vägen öppen för sig, skrev von Wendt om det uppenbarligen civiliserade åsiktsutbytet.⁴⁴

Hjalmar von Bonsdorffs rapport av den 12 juni, efter den incident som ofta kom att åberopas från Ålandsrörelsens sida, var mer upp-

44. Kanslichef Ernst von Wendt till Militärguvernören på Åland [Hjalmar von Bonsdorff], Copia av relation av ett sammanträde onsdagen den 29 maj [1918] mellan representeranter för åländsk befolkning och undertecknad chef å militärguvernörens över Åland kansli, Inrikesministeriet, Från Inrikesministeriet erhållna handlingar som gäller de separatistiska företagen på Åland år 1918 och förhören med personer som tillhör den så kallade Murmanlegionen, box Hf:2, RA, Helsingfors; Isaksson, *Carl Björkman*, s. 114 f.

given. En finskspråkig bataljon ur Wasa regemente hade stationerats på Åland, och enligt landshövdingen utsatts för provokationer och ovilja som bidrog till att en soldat öppnat eld då den för honom okända signalen för brandalarm, klockringning, hördes. Incidenten var pinsam för von Bonsdorff, som i en skrivelse till ordföranden för ordningsrätten i Mariehamn, Carl Björkman, hade tagit truppen i försvar. Den skriftväxling som följde mellan Björkman – en av ledarna för åländsk separatism – och von Bonsdorff blev inflammerad då det framgick att Björkman gett korrespondensen offentlighet i Sverige; den återgavs i rapporten.⁴⁵

Det gick inte att ta miste på von Bonsdorffs frustration i det telegram som han sände nästa dag: ”Ålands frågan är redan absolut klar om Björkman och andra hava överlopps energi så må de gärna för mig anstränga sig saken ändras icke därav.”⁴⁶ Raderna nedtecknades några dagar efter att landshövdingen lämnat in en ansökan om avsked från sitt ämbete, som de facto sedan april i allt högre grad skötts av kanslichefen vid länsstyrelsen, Ernst von Wendt.⁴⁷ Ansökan upptogs till behandling den 10 juni, och tre dagar senare utnämndes hovrättsrådet William Isaksson till landshövding över Ålands län.⁴⁸

Tills vidare kvarstod Hjalmar von Bonsdorff som tf. landshövding och militär guvernör och kom rent av att återvända till Mariehamn kort före midsommaren. En rad aktuella frågor (röjningen i finländsk regi av marinminor, vakthållningen vid de fort och förråd som den ryska militären lämnat efter sig, inventeringen av de ryska befästningarna för den finländsk-svenska kommission som tillsatts för att förbereda demoleringen av dem, överföringen av finska trupper till fastlandet etcetera) krävde åtgärder. Därtill kom en rad mindre angelägenheter,

-
45. Landshövdingen i Ålands län Hjalmar von Bonsdorff till Riksföreståndaren [Pehr Evind Svinhufvud] 12.6.1918, Inrikesministeriet, Från Inrikesministeriet erhållna handlingar som gäller de separatistiska företagen på Åland år 1918 och förhören med personer som tillhör den så kallade Murmanlegionen, box Hf:2, RA, Helsingfors; Isaksson, *Carl Björkman*, s. 115 ff.
 46. Telegram från Hjalmar von Bonsdorff till Ernst von Wendt 13.6.1918, Högkvarteret, Militärförvaltningen på Åland 1918, box 12A: Telegram-, brev- och orderbok 9.3–19.7.1918, tidningsurklipp, RA, Helsingfors.
 47. Artikeln 'Ålands framtid' i *Dagens Press* kunde redan den 3 juni 1918 berätta att tf. landshövdingen på Åland, Hjalmar von Bonsdorff, inom kort skulle ersättas av en ordinarie dito.
 48. Ekonomiedepartementets registratorsbyrå, Senatens ekonomiedepartement, Sessionsprotokoll 13.6.1918, Ca:708, RA, Helsingfors.

såsom insändandet av förslag till mottagare av frihetskors och frihetsmedaljer, inom ramen för normal ämbetsutövning.⁴⁹

Inom kort anlände dock ett chockbesked från Helsingfors. Lantdagens grundlagsutskott hade den 29 juni vid avgörande behandling gått mot senaten och strukit alla språkparagrafer i regeringsformen, också dem som tryggade det svenska språkets rätt.⁵⁰ Kanslichefen Ernst von Wendts privattelegram dagen därpå till riksföreståndare Svinhufvud vittnar om upprördhet. Han ansåg att åtgärderna ”ger till spillo snart sagt allt vad här fåtts till stånd för sammanjämkning, underblåser agitationen, tolkas av de ledande såsom direkt berättigande deras strävanden”, och sade att han återkommen från Stockholm insåg ”huru ödesdigert nu om Åland ej tillförsäkras språk, självstyrelse”. Därför vädjade von Wendt om korrigerande åtgärder.⁵¹

Också tf. landshövdingen och militärguvernören reagerade. Hjalmar von Bonsdorff sände följande telegram den 1 juli 1918 till sin militärchef, krigsminister Wilhelm Thesleff:

Då grundlagsutskottets förfoganden gentemot tryggheten av den svensktalande nationaliteten i landet omöjliggör ett vidare arbete för det program jag här enligt regeringens uppdrag följt och den sålunda inslagna politiska linien innebär ett desavouerande av det meddelande jag efter samråd med regeringsmedlemmar gjort ålänningarna beträffande utsikterna till språklig trygghet och rätt till visst mått av självstyrelse, anhåller [jag] att mitt förordnande [till] militärguvernör måtte omedelbart återkallas. Bonsdorff.⁵²

-
49. Telegrammen och breven om röjningen av marinminor, åländska skyddskåristers vakt-hållning vid batterier, militära anläggningar och förråd, inventeringen av de åländska befästningarna för demoleringskommissionen, överföringen av Wasa II bataljon och presumtiva mottagare av hederstecken med mera är många år 21–28.6.1918, Högkvarteret, Militärförvaltningen på Åland 1918, box 12A: Telegram-, brev- och orderbok 9.3–19.7.1918, tidningsurklipp, RA, Helsingfors.
50. Utskottets beslut blev inom några dagar allmänt känt på Åland genom ett av de lantdagsbrev som Ålands lantdagsman Julius Sundblom försåg tidningen *Åland* med. 'Grundlagsutskottet har strukit språkparagraferna', artikel i *Åland* 3.7.1918.
51. Privat telegram från kanslichef Ernst von Wendt till riksföreståndare Pehr Evind Svinhufvud 30.6.1918, Högkvarteret, Militärförvaltningen på Åland 1918, box 12A: Telegram-, brev- och orderbok 9.3–19.7.1918, tidningsurklipp, RA, Helsingfors.
52. Telegram från militärguvernören Hjalmar von Bonsdorff till krigsministern generalmajor Wilhelm Thesleff 1.7.1918, Högkvarteret, Militärförvaltningen på Åland 1918, box 12A: Telegram-, brev- och orderbok 9.3–19.7.1918, tidningsurklipp, RA, Helsingfors.

Det är uppenbart att von Bonsdorff uppfattade sin ställning som ohållbar och drog konsekvenserna. Det är inte svårt att tänka sig att man på lokalt håll hade kunnat ställa honom till svars för de utfästelser som getts en månad tidigare. Beslutet att lämna också det ännu återstående uppdraget, posten som militärguvernör, var därför helt förstäeligt. Efterträdaren på landshövdingen, William Isaksson tillträdde samma dag, den 1 juli kl. 11.⁵³

Olyckligt eller lyckligt personval – en fråga om perspektiv

Vad ska man då säga om von Bonsdorffs verksamhet som tf. landshövding och militärguvernör över Åland? I ett telegram från Mannerheim till Senaten den 22 maj 1918 med anledning av von Bonsdorffs rapporter om fortsatta intriger och illojalitet på Åland rekommenderar Mannerheim att von Bonsdorffs militärguvernörskap förlängs; egentligen skulle det ha upphört när inbördeskriget var över. En svagt synlig blyertsanteckning: ”M[annerhei]m anser v[on] Bonsdorff hafva stått på sin kant mot svenskarna och redt sig bra”, sammanfattar överbefälhavarens syn på saken: von Bonsdorff hade klarat sig väl och i ett svårt läge hävdade finska statens intressen på ett förtjänstfullt sätt.⁵⁴ Hans propäer om skydd för det svenska språket och självstyre för Åland tycks ha beaktats av senaten, men avvisades som sagt av lantdagen.

Att de positiva omdömena om Hjalmar von Bonsdorff i åländsk historieskrivning är lätt räknade kan inte vara någon överraskning; han var, vid sidan av tyskarna, den som torpederade de svensk-åländska planerna på att ställa Finland inför fait accompli i mars 1918.⁵⁵ Under von Bonsdorffs ledning etablerades stegvis ordnade förhållanden med en fungerande förvaltning, utgående från ett nolläge där han inte hade haft några maktmedel att ta till. Det konstaterade han också i sina hågkomster från tiden på Åland, vilka publicerades 1927 i verket *När Finlands öde avgjordes. Skildringar från frihetskriget*: ”Här gällde det alltså att handla raskt och att, liksom man brukar göra i poker med

53. 'Den nye landshövdingen', *Åland* 3.7.1918.

54. Telegram från general Gustaf Mannerheim till Finlands senat 22.5.1918, Inrikesministeriet, Från Inrikesministeriet erhållna handlingar som gäller de separatistiska företagen på Åland år 1918 och förhören med personer som tillhör den så kallade Murmanlegionen, box Hf:2, RA, Helsingfors.

55. Se till exempel Benita Mattsson-Eklund, *Alla tiders Åland. Från istid till EU-inträde* (Mariehamn 2009), s. 326 ff.

dåliga kort, bluffa.”⁵⁶ Att han lyckades hålla svenskarna stängna bidrar säkert till det negativa helhetsomdömet. Att skribenter som Martin Isaksson och Johannes Salminen har en mer nyanserad uppfattning och visar förståelse för de motiv som låg bakom åtgärderna kan vara värt att notera. Sjöministern Erik Palmstierna nämner i sina dagböcker sporadiskt von Bonsdorff, i regel med attributet *knölen*.⁵⁷

Och vad tyckte då von Bonsdorff knappt tio år senare? Hans hågkomster vittnar inte om någon större trivsel i rollen som tf. landshövding och militärguvernör:

Mitt obehagliga uppdrag närmade sig sitt slut, och sedan riksdagen avslagit det av regeringen framställda och på dess uppmaning av mig på Åland kungjorda förslaget till en viss självstyrelse, ansåg jag mig ha tillräckliga skäl att omedelbart anhålla om avsked.⁵⁸

Därefter till frågan om huruvida utnämningen av Hjalmar von Bonsdorff var ett olyckligt personval. De positiva omdömena om hans person är, som sagt, lätt räknade i det material som ovan nämnts. ”[H]an gjorde ett ganska ryskt intryck”, konstaterar den svenske officeren vid Skärgårdens frikår, Carl August Ehrensvärd, i sina memoarer, där han ändå uttrycker förståelse för von Bonsdorffs svåra uppdrag.⁵⁹ Hjalmar von Bonsdorffs eftermäle i kårens historik är som sagt nog så ljummet. Att hans motståndare både på Åland och i Sverige inte hade något gott att säga om honom är inte överraskande, formuleringarna om förrädare och stackare i den beramade kungörelsen av den 12 mars togs ytterst illa emot av ålänningarna. Landshövding von Bonsdorff var militär i ett land i krig och agerade därefter, på ett sätt som senare har uppfattats som burdust och opsykologiskt. För de dåtida Ålandsaktivisterna väster och öster om Ålands hav var Hjalmar von Bonsdorff en hård nöt att knäcka och säkert ett olyckligt personval.

Ur uppdragsgivarens, den finska regeringens och överbefälhavarens synvinkel sett, framstår valet av von Bonsdorff däremot som lyckat, åtminstone på kort sikt. Under hans ämbetsperiod konsolideras Finlands innehav av Åland i ett från början mycket prekärt läge:

56. von Bonsdorff, 'T.f. landshövding och militärguvernör på Åland', s. 26.

57. Anteckningar 7.3, 17.3, 11.4, 21.4.1918 i Palmstierna, *Orostdid II*, s. 148, 153, 159–162.

58. von Bonsdorff, 'T.f. landshövding och militärguvernör på Åland', s. 32.

59. Carl August Ehrensvärd, *I rikets tjänst. Händelser och människor från min bana* (Stockholm 1965), s. 43.

den svenska militären avlägsnades och ersattes av finska trupper, den ryska efterlämnade krigsmaterielen togs i bruk och de kretsar som på Åland hade verkat aktivt för en anslutning av landskapet till Sverige sattes på plats. Det är svårt att vara av annan mening än överbefälhavare Mannerheim i slutet av maj 1918: Hjalmar von Bonsdorff hade rätt sig väl, ur finländsk synvinkel. Hans uppgift var att hävda finländsk överhöghet, och det lyckades han göra. Att hans och medarbetaren Ernst von Wendts propåer för språkskydd och ett visst mått av självstyrelse för Åland från och med mars 1918 inte vann större gehör säger i stället något om det politiska stämningläget i det vita Finland när inbördeskriget var över.